

**Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΣ
ΤΩΝ Ο΄ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΑΝ**

ΥΠΟ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΣ Γ. ΔΑΦΝΗ

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΣ ΤΩΝ Ο΄ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΑΝ*

ΥΠΟ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΣ Γ. ΔΑΦΝΗ, Δρος Θ.

Α΄

Ἡ οὕτω καλουμένη Ἀλεξανδρινὴ Βίβλος ἢ ἡ Ἁγία Γραφή κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα (Ο΄), εἰς τὸ πρωτότυπον ἢ εἰς ἀναμετάφρασιν, ἀποτελεῖ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὄλων τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν¹. Αὕτη ἐξεπονήθη ὑπὸ ἑλληνομαθῶν, ἐξ Ἱεροσολύμων μετακληθέντων, Ἰουδαίων σοφῶν κατὰ τοὺς προχριστιανικοὺς χρόνους (3ος - 2ος αἰ. π.Χ.) εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τῆς Αἰγύπτου², ἡ ὁποία ἴστατο τότε εἰς τὸ ἐπίκεντρον πασῶν τῶν πνευματικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἐξελίξεων. Ὡς γνωστόν, μὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν συνεδέθησαν ἀρρήκτως, ὄχι μόνον ἡ Ἀλληγορικὴ Ἑρμηνευτικὴ Μέθοδος, ἡ ὁποία, ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, κατέστησε γόνιμον τὸν θεολογικὸν στοχασμὸν καὶ τὸν πατερικὸν τρόπον ἐπιχειρηματολογίας πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν αἱρέσεων ἀπὸ τὸν 2ον μ.Χ. αἰ. καὶ

* Ἐξεφωνήθη ἐν Ἀθήναις τὴν 8ην Φεβρουαρίου 2006 εἰς τὰ πλαίσια τῶν ἐλευθέρων διαλέξεων τοῦ Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου τῆς γεραῆς Ἐταιρείας τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ.

1. Ἡ 39η Πασχάλιος Ἐπιστολὴ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου (367 μ.Χ.) θεωρεῖται ὡς ὁρόσημον διὰ τὴν γένεσιν τοῦ κανόνος τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄, δεδομένου ὅτι κατονομάζει ὅλα τὰ βιβλία τῆς χριστιανικῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

2. Εἰκάζεται ὅτι τρία τοῦλάχιστον βιβλία, ἢ Ἐσθήρ, αἱ Παροιμίαι καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής, μετεφράσθησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην, πρβλ. Cook 2005: 441-461.

έντεϋθεν, ἀλλά, πρὸ πάντων, ἡ περίφημος Βιβλιοθήκη ἢ Ναὸς τῶν Μουσῶν (πρβλ. Collins 2000), ὡς σύμβολον τῆς πλέον δημιουργικῆς φιλολογικῆς δραστηριότητος τῆς Ἀρχαιότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν σήμερον, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὴν διάσωσιν διὰ τοῦ κριτικοῦ ὑπομηματισμοῦ, τῆς λεξικογραφικῆς κωδικοποιήσεως καὶ ἐκδόσεως τῶν κειμένων τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Συγγραφέων (πρβλ. Honigman 2003). Ἐντεϋθεν, ἡ Βίβλος τῶν Ο΄, ὡς Ἑλληνικὴ μετάφρασις Ἑβραϊκοῦ πρωτοτύπου, ἐκκολαφθεῖσα εἰς τοιαύτην πνευματικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἀτμόσφαιραν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῆ ἄμοιρος καὶ ἀμέτοχος τῆς προϊούσης πολιτισμικῆς συναντήσεως καὶ ἀνταλλαγῆς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαϊσμοῦ τῆς Ἀλεξανδρινῆς Διασπορᾶς. Ἐντεϋθεν καὶ χαρακτηρίζεται σήμερον ὑπὸ πολλῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ἰδιαιτέρως εἰς τὸν γερμανόφωνον ᾠδον, ὡς ἡ Ἑλληνικὴ Παλαιὰ Διαθήκη (Das griechische Alte Testament) ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν Βίβλον (Die Hebräische Bibel).

Πράγματι, ἡ Ἀλεξανδρινὴ Βίβλος ἀποτελεῖ τὴν πρώτην πλήρη μετάφρασιν τῶν Ἑβραϊκῶν Ἁγίων Γραφῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐπαυξημένων ὑπὸ βιβλίων καὶ τεμαχίων, τὰ ὁποῖα, εἴτε ἔχουν ἐπίσης μεταφρασθεῖ ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς ἢ Ἀραμαϊκῆς τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, προσηρμοσμένην, βεβαίως, εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς μεταφράσεως, εἴτε ἔχουν συγγραφῆ πρωτοτύπως ἑλληνιστί. Αἱ ἐν λόγῳ προσθῆκαι δὲν ἐνετάχθησαν ὅμως εἰς τὸν μετέπειτα ὀριοθετηθέντα Ἑβραϊκὸν κανόνα καὶ εἶναι εὐρέως γνωσταὶ μὲ τὴν ὀνομασίαν “Δευτεροκανονικά”. Ὑπενθυμίζομεν ὅτι ὁ ὅρος “Δευτεροκανονικά” συμβατικῶς παρελήφθη ἐκ τῆς ἀντιστοίχου λατινικῆς ὀρολογίας, εἰσαχθείσης εἰς τὴν τετάρτην συνεδρίαν τῆς ἐν Τριδέντῳ συγκληθείσης Συνόδου τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας τὸ 1546. Μολονότι ὑπάρχουν διάφοροι θεολογικαὶ ἀπόψεις, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν ἔχει τοποθετηθεῖ ὀριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, δεδομένου ὅτι μία τοιαύτη τοποθέτησις ἐπὶ τῶν Δευτεροκανονικῶν ὡς γραπτῶν πηγῶν τῆς Ὑπερφυσικῆς Θείας Ἀποκαλύψεως εἶναι ἔργον τῆς μελλούσης νὰ συγκληθῆ Ἁγίας καὶ Μεγάλης Αὐτῆς Συνόδου. Ἐντεϋθεν, ἡ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἔρευνα τῶν Δευτεροκανονικῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ βιβλία, παρουσιάζει, νομίζομεν, ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (Dafni 2003. Hengel 2004).

Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Μετάφρασις τῶν Ἑβραϊκῶν Ἁγίων Γραφῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τῶν Ο΄, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ προετοιμάσῃ ὀλό-

κληρον τὸν Ἀρχαῖον Κόσμον ὥστε νὰ δεχθῆ τὴν ἔλευσιν καὶ τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Κυρίου Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀποτελεῖ ρηξικέλευθον μεταφραστικὸν ἐπίτευγμα ἄνευ προηγουμένου εἰς τὴν Ἀρχαιότητα, διότι διὰ πρώτην φορὰν ἐνταῦθα μεταφέρονται κείμενα βαθυτάτου θεολογικοῦ περιεχομένου ἐκ τοῦ Σημιτικοῦ γλωσσικοῦ συστήματος εἰς τὸ Ἰνδοευρωπαϊκόν, καὶ μάλιστα εἰς τοσαύτην ἔκτασιν. Σημειωτέον δὲ ὅτι, μέχρι τότε γνωστοὶ ἦσαν κυρίως λεξικογραφικοὶ κατάλογοι τῶν πολιτισμῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑγγύς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ Ἀλεξανδρινὴ Βίβλος δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ σημαντικώτερον φιλολογικὸν μνημεῖον τῆς Ἰουδαιοχριστιανικῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Τῆς Ἀλεξανδρινῆς Βίβλου ἔπονται εἰς σπουδαιότητα καὶ ἀσκηθεῖσαν ἐπίδρασιν μόνον τὰ συγγράμματα τοῦ ἱστορικοῦ Φλαβίου Ἰωσήπου καὶ τοῦ μεσοπλατωνικοῦ φιλοσόφου Φίλωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν ἀνεγνώσθη ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τοὺς κύκλους τῶν διανοουμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ ἀπέβη καὶ λειτουργικὸν ἀνάγνωσμα, τόσον τῆς Συναγωγῆς ὅσον καὶ τῆς Ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας. Ὑπενθυμίζομεν ὅτι, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπετέλεσεν Ἀγίαν Γραφήν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τῆς Ἀλεξανδρινῆς Διασπορᾶς, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, εἶχεν τὴν Ἑλληνικὴν ὡς μητρικὴν του γλῶσσαν—χωρὶς ὅμως νὰ ἀπολέσῃ τὴν ἀξίαν του τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον— ἔπειτα δὲ κατέστη Ἀγία Γραφή καὶ δὴ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀναδυομένου τότε ἐκ τῶν σπλάγχων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Τὸ γεγονός τοῦτο ὠδήγησεν βαθμιαίως εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς πιστότητός της πρὸς τὸ Ἑβραϊκὸν πρωτότυπον καί, ἐν τέλει, εἰς τὴν ἐκτόπισίν της ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν λατρείαν. Χαρακτηριστικὴ δ' εἶναι ἡ ἀπὸ τὸν 2ον αἰ. μ.Χ. ἀναληφθεῖσα προσπάθεια νὰ ἀντικατασταθῆ ὑπὸ ἄλλων ἀναγωνιστικῶν, οὕτως εἰπεῖν, μεταφράσεων, ὅπως αἱ τοῦ Ἀκύλα, τοῦ Συμμάχου καὶ τοῦ Θεοδοτίωνος, περὶ τῶν ὁποίων γνωρίζομεν μόνον ἀποσπασματικῶς, πρὸ πάντων ἐκ τῶν Ἑξαπλῶν τοῦ Ὠριγένους καὶ σποραδικῶν πατερικῶν παραπομπῶν. Ἐντεῦθεν, ἡ Ἀλεξανδρινὴ Βίβλος καλεῖται εἰς τὸν ἀγγλόφωνον χῶρον καὶ Ἀρχαία Ἑλληνικὴ (Μετάφρασις) (Old Greek) πρὸς διάκρισιν καὶ ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς μεταφράσεις τῆς Νεωτέρας Ἀρχαιότητος.

Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Μετάφρασις τῶν Ο΄, ἡ ὁποία ὁμοῦ μετὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀποτελεῖ ἐξ ἐπόψεως φιλολογικῆς σημαντικώτατον μάρτυρα τῆς οὕτω καλουμένης Ἑλληνιστικῆς Κοινῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνάγει τὴν γένεσίν της καὶ ἡ Νέα Ἑλληνικὴ (πρὸβλ. Caragounis 2004: 40 ἑξ.), ἐχά-

ραξεν ἀποφασιστικῶς τὴν πορείαν τῆς Καινοδιαθηκῆς καὶ Χριστιανικῆς καθ' ὅλου Θεολογίας. Οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ὡς ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ Ὠριγένης, καθὼς καὶ Μεγάλοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς πρώτης χιλιετίας ὡς ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζίνος, ὁ Γρηγόριος Νύσσης κ.ἄ. παρέλαβαν ἐκ τῶν Ο' ὄχι μόνον μέγαν ἀριθμὸν βιβλικῶν παραθεμάτων, ἀλλὰ καὶ τὰς θεμελιωδεστέρας ἐννοίας πρὸς δογματικὴν καὶ κανονικὴν ἔκφρασιν πασῶν τῶν ἀληθειῶν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Οὕτως, καθιερώθησαν οἱ Ο' ὡς ἡ ἐπίσημος Βίβλος τῆς Ἑλληνοφώνου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Πάντως, πέρα τῶν πολλάκις καὶ δικαίως ἐκφραζομένων ἐπαίνων καὶ ἐγκωμίων καὶ τῶν περιστάσιακῶν παραπομπῶν, εὐκτέον εἶναι, νομιζομεν, νὰ διεξαχθῇ καὶ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου εἰδικῆ ἐπιστημονικῆ ἔρευνα τῆς ἰδιαζούσης χρήσεως τῆς Ἀλεξανδρινῆς Βίβλου εἰς τὰ ἐρμηνευτικὰ ἀλλὰ καὶ δογματικὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων.

Εἰς τὴν Δύσιν, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἤρχισε, διὰ πρακτικοὺς λόγους, νὰ ἐκτοπίζεται ἐκ τῆς λατρείας ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, μετεφράσθη ἡ Ἀλεξανδρινὴ Βίβλος εἰς τὴν Λατινικὴν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔλαβε χώραν τὸ πρῶτον εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν, ὅπου ἐγενήθη ἡ οὕτω καλουμένη Ἰτάλα ἢ *Vetus Latina*, ἡ Βίβλος δηλαδὴ τῶν Μεγάλων Λατίνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, Τερτυλλιανοῦ, Κυπριανοῦ, Ἀμβροσίου καὶ κυρίως τοῦ Αὐγουστίνου. Εἶναι ἄξιον μνείας, ἐν προκειμένῳ, ὅτι ὀλόκληρον τὸ θεολογικὸν καὶ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Αὐγουστίνου θεμελιούται γλωσσικῶς καὶ θεολογικῶς ἐπὶ βιβλικῶν παραθεμάτων, προερχομένων ἐκ τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο', ἀφοῦ προηγουμένως εἶχαν μεταφρασθεῖ κατὰ λέξιν εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν. Τοῦτο δὲ διότι ὁ Ἰερὸς Πατὴρ, ὡς γνωστόν, δὲν κατεῖχεν τὴν Ἑλληνικὴν. Τὰ ἀναμεταφρασθέντα παλαιοδιαθηκικὰ χωρία εἶχαν συμπεριληφθεῖ εἰς τὴν *Vetus Latina*, τῆς ὁποίας ἡ ἀναπαράστασις ἐπιχειρεῖται σήμερον βάσει παραθεμάτων εἰς τὰ συγγράμματα Λατίνων Πατέρων, κυρίως δὲ τοῦ Κυπριανοῦ, καὶ εἰς τὰ συμπεριληφθέντα εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἰερωνύμου τεμάχια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν Ἑβραϊκὸν πρωτότυπον, εἴτε διότι ἀπωλέσθη, εἴτε διότι συνεγράφησαν πρωτοτύπως ἑλληνιστί. Δικαίως λοιπὸν ὠνομάσθη ἡ *Vetus Latina* ὑπὸ τοῦ J. Ziegler (1971) «Μετάφρασις τῶν Ο' με ἀρχαῖον λατινικὸν μανδύαν». Ὡς ἐν ἐκ τῆς πλειάδος τῶν χαρακτηριστικῶν παραδειγμάτων, τὰ ὁποῖα δεικνύουν τὴν ἔκτασιν τῆς

ἐπιδράσεως τῆς Ἀλεξανδρινῆς Βίβλου ἐπὶ τῶν Λατινικῶν μεταφράσεων, ἄς σημειωθῆ ἔν προκειμένῳ ὁ Ψαλμὸς 150, εἰς τὸν ὁποῖον ὄχι μόνον ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἑβραϊκοῦ יְשַׁבַּח דִּיבּוּ in sanctis (Ο΄ ἐν ἁγίοις) εἰς τὸν στίχον 1, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀνομασία τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς στίχους 3-5 μουσικῶν ὀργάνων ἔχει ληφθεῖ αὐτουσίως ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς τῶν Ο΄ (πρβλ. *Psalterium Romanum*):

3a	Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ἤχῳ σάλπιγγος,	laudate eum in sono tubae	הללהו בתקע שופר
b	αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρᾳ	laudate eum in psalterio et cithara	הללהו בנבל וכנור:
4a	Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῶ	laudate eum in tympano et choro	הללהו בתוף ומחול
b	αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν χορδαῖς καὶ ὄργάνῳ	laudate eum in chordis et organo	הללהו במנים ועוגב:
5a	Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις εὐήχοις,	laudate eum in cymbalis bene sonantibus	הללהו בצל צל ישמע
b	αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις ἀλλαλαγμοῦ.	laudate eum in cymbalis iubilationis	הללהו בצל צל י תרועה:

Ἐξ ἄλλου, ἄξιον μνείας εἶναι ὅτι, ὅταν ὁ Ἰερώνυμος μετέφραζε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ πρωτοτύπου εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, συμβουλευόμενος πάντοτε τὴν Ἀλεξανδρινὴν Μετάφρασιν, αἱ θεμελιώδεις χριστιανικαὶ ἀλήθειαι εἶχαν ἤδη διατυπωθεῖ καὶ ἀποκρυσταλλωθεῖ καὶ εἰς τὴν Δύσιν βάσει τῆς μεταφράσεως ταύτης διὰ τῆς *Vetus Latina*, τὴν ὁποίαν συνέχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν οἱ Δυτικοὶ Πατέρες μέχρι τὴν ἐποχὴν τοῦ Καρλομάγνου, ὅποτε καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς *Vulgata*. Συνεπῶς ἡ *Vulgata*, ἡ ὁποία κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Δύσιν ἀπὸ τὸν 7ον αἰ. καὶ ἐντεῦθεν, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ προσθέσῃ πλέον τίποτε οὐσιαστικῶς νέον εἰς τὴν θεολογικὴν ὀρολογίαν τῆς λατινοφώνου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας (Ziegler 1971).

Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Βίβλος, ἀμέσως μὲν εἰς τὴν ἑλληνοφώνον Ἀνατολήν, ἐμμέσως δὲ εἰς τὴν Δύσιν διὰ τῶν Λατινικῶν μεταφράσεων, ἀπέκτησεν κανονιστικὸν χαρακτῆρα, ὄχι μόνον δι' ἅπαντα τὰ ἔργα Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ Κοράνιον καὶ τὰς ἀραβικὰς

ἐρμηνείας του (Dafni 2000), καθώς και διὰ τὰς νεωτέρας καὶ συγχρόνους μεταφραστικὰς προσπάθειάς εἰς διαφόρους ἐθνικὰς γλώσσας. Πρὸ πάντων, ὅμως, καθοριστικὸς εἶναι ὁ ρόλος της διὰ τὸν θρησκευτικὸν καὶ πολιτιστικὸν βίον ὀλοκλήρου τοῦ Ἀρχαίου Χριστιανισμοῦ, μεσαφεῖς καὶ ἀδιαμφισβητήτους προεκτάσεις εἰς τὸν Σύγχρονον Κόσμον, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἔχουν ἀρκούντως ἐρευνηθεῖ μέχρι σήμερον.

Β'

Ἡ ὄνομασία «Ἑβδομήκοντα» (Ο') ἀναφορικῶς πρὸς τὴν Ἀλεξανδρινὴν μετάφρασιν τῶν Ἑβραϊκῶν Ἁγίων Γραφῶν ἀνάγεται εἰς τὴν Ἐπιστολὴν Ἀρίστεου πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἢ φίλον του Φιλοκράτην, ἡ ὁποία συνεγράφη περὶ τὸ 100 π.Χ.. Ἐκεῖ θρυλεῖται ὅτι ὁ διευθυντὴς τῆς περιφήμου βασιλικῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας, φιλόσοφος Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, ἐπρότεινε εἰς τὸν Πτολεμαῖον Β' τὸν Φιλάδελφον (285-247 π.Χ.) νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὴν βιβλιοθήκην καὶ χειρόγραφα τοῦ Ἑβραϊκοῦ Νόμου. Κατόπιν τούτου μετεκάλεσεν ὁ Πτολεμαῖος ἐξ Ἱερουσαλήμ ἑβδομήκοντα καὶ δύο Ἰουδαίους σοφοὺς, ἐξ ἀπὸ κάθε φυλῆν, προκειμένου νὰ μεταφράσουν τὰ πέντε βιβλία τοῦ Μωυσέως, δηλαδὴ τὰ βιβλία τοῦ Νόμου (ΠῆΠ), ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ μετάφρασις ἐξεπονήθη, κατὰ τὸν Ἀριστέαν, ἐντὸς ἑβδομήκοντα καὶ δύο ἡμερῶν εἰς τὴν νῆσον Φάρον, πλησίον τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Αἰγύπτου με ἀρχικὸν προορισμὸν τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας (Ναὸς τῶν Μουσῶν - Μουσεῖον). Ὁ Ἀριστέας ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιστολὴν (§ 46-50) ὡς μέλος τῆς βασιλικῆς πρεσβείας εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἀναφέρει δὲ μετ' ἐμφάσεως, σχετικῶς πρὸς τὴν βιογραφίαν του, ὅτι εἶχεν ἐπιτύχει τὴν ἀπελευθέρωσιν σκλάβων τῆς Αἰγύπτου, ὡς ἄλλοτε καὶ αὐτὸς ὁ Μωυσεῖς. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπιχειρεῖ παραβολὴν καὶ σύνδεσιν τῶν περὶ τὴν Μετάφρασιν τῶν Ο' γεγονότων μετὰ τὰ περιγραφόμενα εἰς τὸ βιβλίον τῆς Ἐξόδου ἀναφορικῶς πρὸς τὸν Μωυσῆν, ὡς ἐντολοδόχον τοῦ ἀποκεκαλυμμένου εἰς αὐτὸν Κυρίου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὡς βασιλέως τοῦ Σύμπαντος Κόσμου. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν του τονίζει ὁ Ἀριστέας ὅτι, μετὰ τὴν ὀλοκλήρωσίν της, διέταξεν ὁ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος νὰ ἀναγνωσθῇ ἡ μετάφρασις ἐνώπιον τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος τῆς Ἀλεξανδρείας, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἀναγνώσεως τῶν δέκα ἐντολῶν ἐνώπιον τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ (Ἐξ. 24). Ἡ Ἰουδαϊκὴ κοινό-

της τὴν ἐνέκρινε πρὸς χρῆσιν καὶ κατηρράσθη ὅποιον μελλοντικῶς θὰ προσέθετεν ἢ θὰ ἀφαιροῦσεν ὁ,τιδήποτε ἐξ αὐτῆς. Ἐκτὸς τῶν περιγραφῶν τῶν δώρων τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ περιέχει ἡ ἐπιστολὴ διαλόγους, διαμοιφθέντας μεταξὺ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ ἀρχιερέως Ἐλεαζάρου εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ σχετικῶς πρὸς τὰς νομικὰς διατάξεις περὶ βρωσίμων, καθὼς καὶ τὸν διάλογον τοῦ βασιλέως μετὰ τῶν ἑβδομήκοντα δύο μεταφραστῶν κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν –κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ πλατωνικοῦ Συμποσίου– σκοπὸν ἔχοντα νὰ ἐξάρῃ τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς Σοφίας ἔναντι τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ Ἐπιστολὴ Ἀριστέου ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν, ἄλλοτε μὲν ὡς ἀπολογία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ πρὸς τὸν Ἐθνικὸν κόσμον, ἄλλοτε δὲ ὡς προπαγανδιστικὸν σύγγραμμα τῶν Ἰουδαίων, τὸ ὅποιον ἀπηύθυναν πρὸς τοὺς ὁμαίμους καὶ ὁμοθρήσκους των, προκειμένου νὰ τονώσουν τὴν πίστιν των εἰς τὰς πατρῶας παραδόσεις καὶ νὰ προωθήσουν τὴν καθιέρωσιν τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄, ὡς μόνης ἐγκύρου καὶ ἀξιόπιστου μεταφράσεως τῆς Βίβλου εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν Διασπορὰν τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι, ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολὴ ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου ιστορικοῦ Φλαβίου Ἰωσήπου καὶ τοῦ ἐπίσης Ἰουδαίου φιλοσόφου Φίλωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως καί, ἐν συνεχείᾳ, ὑπὸ πλείστων ἄλλων Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν συγγραφέων ὡς μόνῃ ιστορικῇ πηγῇ σχετικῇ πρὸς τὴν γένεσιν τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄, ὅπερ ὠδήγησε τὸν H. Hody (1705) εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς γνησιότητος καὶ ιστορικότητος της, καθὼς καὶ τῆς ἀυθεντικότητος τοῦ περιεχομένου της.

Ὁ Ἐπιφάνιος Σαλαμῖνος Κύπρου (MPG 43: 241C-245D) ἀναφέρει ὅτι, ὁ στρογγυλοποιηθεὶς ἀριθμὸς Ο΄ ἀντὶ ΟΒ΄ ἐνθυμίζει τοὺς ἑβδομήκοντα τῆς Ἰσραηλιτικῆς γερουσίας, οἱ ὅποιοι συνώδευσαν τὸν Μωυσῆν μέχρι τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σινᾶ (Ἐξ. 24,1.9.14). Σημειωτέον δ΄ ὅτι, εἰς τὸ ὄρος ἀνέβη μόνος ὁ Μωυσῆς καὶ παρέλαβεν, ἐκ νέου, τὰς δέκα ἐντολάς. Ἐν προκειμένῳ, ὁ Ἑβραϊκὸς Νόμος, ἐκ νέου καὶ πάλιν, ἀποτυπώνεται εἰς ἄλλον γλωσσικὸν σύστημα, διὰ νὰ καταστήσῃ γνωστὸν τὸν Λόγον τοῦ Κυρίου εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Ἡ στρογγυλοποίησις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων προσπάθεια συνδέσεως τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἑβραϊκοῦ Νόμου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρὸς τὴν Ὑπερφυσικὴν Θεϊὰν Ἀποκάλυψιν, γενομένην εἰς τὸν Μωυσῆν, προκειμένου νὰ αἰτιολογηθῇ τοιουτοτρόπως ἡ θεώρησις της ὡς γραφῆς θεο-

πνεύστου. Ὁ Π. Ἰ. Μπρατσιώτης (1926: 227) τονίζει χαρακτηριστικῶς εἰς τὰ Ἑβδομηκοντολογικὰ Μελετήματά του ὅτι, ἡ Μετάφρασις τῶν Ο' «εἶναι ἢ εἰς ἑλληνικὰ ἐνδύματα μετένδυσις τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ θείας ἀποκαλύψεως». Ἡ ἀπόφανσις αὕτη ἀνακαλεῖ, ἀναμφισβητήτως, εἰς τὴν μνήμην τὴν περίφημον ρήτραν τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως (Στρωματεῖς Α', 149,3) «*Θεοῦ γὰρ ἦν βούλημα μεμελετημένον εἰς Ἑλληνικὰς ἀκοάς. οὐ δὴ ξένον ἐπιπνοία Θεοῦ τοῦ τὴν προφητείαν δεδωκότος καὶ τὴν ἐρμηνείαν οἴονει Ἑλληνικὴν προφητείαν ἐνεργεῖσθαι*». Ἡ ἐν λόγῳ ρήτρα παραπέμπει εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἱστορικὸν Εὐσέβιον Καισαρείας (Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευή, VIII 1,8), ὁ ὁποῖος τονίζει ὅτι ἡ Μετάφρασις τῶν Ο' εἶναι «*θεόθεν οἰκονομηθεῖσα ἐρμηνεία*», ἐπισημαίνων οὕτως καὶ τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν τῆς, ἐν συγκρίσει καὶ ἀντιδιαστολῇ πρὸς πᾶσαν ἄλλην μετάφρασιν τῆς Βίβλου, ἐξαιρῶν δὲ συγχρόνως τὸν μοναδικὸν καὶ ἀνεπανάληπτον χαρακτήρα τῆς.

Θεμελιώδους σημασίας διὰ τὰς προηγουμένας ἀπόψεις εἶναι ἡ τοποθέτησις τοῦ Φίλωνος, ὁ ὁποῖος, πέρα τῆς Ἐπιστολῆς Ἀριστέου, δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ ἄλλην γραπτὴν πηγὴν πρὸ ὀφθαλμῶν. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει, ἐν προκειμένῳ, τὸ γεγονός ὅτι, ὁ Φίλων (Βίος Μωυσέως II 25έξ.) θεωρεῖ ὡς ἀφορμὴν τοῦ ἐν λόγῳ μεταφραστικοῦ ἐγχειρήματος, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς λογοτεχνίας εἶναι ἄνευ προηγουμένου, τὸν προσωπικὸν ζῆλον καὶ πόθον τοῦ Πτολεμαίου νὰ ἀποκτήσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὴν Ἑβραϊκὴν νομοθεσίαν. Ὁ ζῆλος καὶ πόθος τοῦ βασιλέως κατενοήθη καὶ ἡρμηνεύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως Ἐλεάζαρου ὡς «*οὐκ ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης*» (II 31). Πρὸς τὸν Ἐλεάζαρον, ὡς ἤδη ἀνεφέρθη, ἀπέστειλεν ὁ Πτολεμαῖος πρεσβείαν, προκειμένου νὰ παραλάβῃ τὸ ἐγκυρότερον χειρόγραφον τοῦ Νόμου καὶ νὰ καλέσῃ Παλαιστίνους Ἰουδαίους, ὡς μεταφραστάς, εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. «*Οἱ τὸν νόμον διερμηνεύσαντες*» ἐξελέγησαν «*ἀριστίνδην*». Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐξελέγησαν «*οἱ δοκιμώτατοι τῶν Ἑβραίων, οἱ πρὸς τῇ πατρίῳ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπαιδεύοντο παιδείαν*» (II 32). Ὁ Φίλων θεωρεῖ τοὺς μεταφραστάς ὄχι ἀπλῶς ὡς «*ἐρμηνέας*» τῶν γραφῶν, ἀλλὰ ὡς «*ἱεροφάντας καὶ προφήτας*» (II 40). Σχετικῶς δὲ πρὸς τὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποῖαν ἐμελλε νὰ ἀσκήσῃ ἡ Ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ Ἑβραϊκοῦ Νόμου τονίζει «*εὐτυχία γὰρ τοῦ ἔθνους οἱ νόμοι συναναλάμψαντες ἀμαυρώσουσι τοὺς ἄλλους καθάπερ ἀνατείλας ἥλιος τοὺς ἀστέρας*» (II 44 πρβλ. Ο' Δαν. 12,3).

Γ΄

Ποῖος ἔλαβεν, ὅμως, πράγματι, τὴν πρωτοβουλίαν τῆς μεταφράσεως; Ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος αὐτοῦ, τὸ ὅποῖον τίθεται ἐπιτακτικῶς, ἰδιαιτέρως ἐκ μέρους γερμανοφώνων διαμαρτυρομένων Παλαιοδιαθηκολόγων, εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἐντατικῶς διεξαγωγμένου, μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, Ἰουδαιοχριστιανικοῦ διαλόγου, ἔχουν διατυπωθεῖ μέχρι σήμερον αἱ ἑξῆς ὑποθέσεις:

α) Ἡ μετάφρασις τοῦ Ἑβραϊκοῦ νόμου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐξεπονήθη μὲ Ἑλληνικὴν πρωτοβουλίαν. Τὸ ἐπίγευμα τοῦτο πρέπει νὰ κατανοηθῆ εἰς τὸ γενικώτερον πνεῦμα τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῶν θρησκευτῶν καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ, τὸ ὅποῖον ἐπεκράτη εἰς τὴν πτολεμαϊκὴν Αἴγυπτον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Λόγος οὐσιώδης καὶ καθοριστικός εἶναι δηλαδὴ ἡ κύρια πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἐπιδίωξις τῆς ἐποχῆς τῶν Διαδόχων νὰ γνωρίσουν καὶ καταγράψουν ἐγκυκλοπαιδικῶς ξένας καί, μέχρι τότε, ἀγνώστους εἰς τὸν Ἑλληνισμόν περιοχὰς τοῦ ἐπιστητοῦ. Ἡ Μετάφρασις τῶν Ο΄ ἐπεβλήθη, συμφώνως πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην, ἐν συνεχείᾳ, εἰς τὴν Ἑλληνοϊουδαϊκὴν Διασπορὰν μὲ διάφορα προπαγανδιστικὰ συγγράμματα ὡς λ.χ. ἡ ψευδεπίγραφος Ἐπιστολὴ Ἀριστέου, ἡ ὁποία ἴσως ἔχει κάποιον ἱστορικὸν πυρῆνα. Παρατηρεῖται μάλιστα τελευταίως ἡ τάσις εἰς γερμανόγλωσσα κυρίως ἐπιστημονικὰ δημοσιεύματα νὰ ἀποφεύγεται ἡ ἀναφορὰ εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ ὑπογραμμίζεται ἡ πολιτικὴ σκοπιμότης πιθανῆς δραστηριοποιήσεως τοῦ «Αἴγυπτίου» (!) βασιλέως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς συλλογῆς καὶ κωδικοποιήσεως ἤδη ὑπαρχουσῶν μεταφράσεων τοῦ Ἑβραϊκοῦ Νόμου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἢ καὶ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ (πρβλ. Rösel 2002).

Ἐνδιαφέρουσα, ἐξ ἄλλου, εἶναι ἡ ἄποψις τοῦ J. Meleze Modrzejewski (1995: 104f.), ὅτι, βάσει τοῦ παπύρου 3285 τῆς Ὁξυρύγχου, ἡ μετάφρασις τοῦ Ἑβραϊκοῦ Νόμου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἦτο σαφῶς πρῶξις τῆς ἐπισήμου διοικήσεως τῶν Πτολεμαίων, προκειμένου νὰ συλλεγῆ καὶ καταγραφῆ τὸ τοπικὸν δίκαιον τῶν λαῶν, τῶν εὐρισκομένων ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν των. Ὅμως, δὲν ὑπάρχουν μαρτυρίαι ἀποδεικνύουσαι τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἑβραϊκοῦ Νόμου ἀπὸ τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας τὴν ἐποχὴν τῶν Πτολεμαίων, ἐκτὸς ἐκείνης τοῦ Ψευδο-Λογγίνου ἀπὸ τὸν 1ον αἰ. μ.Χ., ὅποτε καὶ πιθανολογεῖται ἡ ὀλοκλήρωσις τοῦ μεταφραστικοῦ ἐγχειρήματος (Loader).

β) Ἡ πλειοψηφία τῶν ἐρευνητῶν δέχεται σήμερον ὅτι, ἡ Μετάφρασις τῶν Ο΄ προῆλθεν ἐκ τῶν κόλπων τῆς Συναγωγῆς, προκειμένου νὰ ὑπηρετήσῃ λατρευτικούς κυρίως σκοπούς, δεδομένου ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Διασπορᾶς εἶχαν ἀπομάθει τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσῶν. Διάταγμα τῆς ἐποχῆς τῶν Πτολεμαίων, ὡς λ.χ. ἐκείνο τοῦ Πτολεμαίου Δ΄ τοῦ Φιλοπάτορος (244-205 π.Χ.) (Hunt/Edgar 1934: 208), ἐπεσφράγισεν, ἐν συνεχείᾳ, θεσμικῶς ὅ,τι ἐκκολλάπτετο ἤδη πρὸ πολλοῦ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἀλεξανδρινῆς Συναγωγῆς. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ Μετάφρασις τῶν Ο΄ δὲν ἐθεράπευσεν μόνον παιδαγωγικούς σκοπούς, ἀλλὰ καὶ λατρευτικούς, ἐφ' ὅσον ἔλαβεν, ἐν πολλοῖς, τὴν θέσιν τῆς ἐπισήμου Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τῆς Διασπορᾶς.

Προκειμένου νὰ λάβωμεν νηφάλιον θέσιν ἔναντι τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν ἀπόψεων, ὀφείλομεν, νομίζομεν, νὰ συνεκτιμήσωμεν τὰ ἑξῆς:

α) Δὲν ὑπάρχει μέχρι σήμερον πειστικὴ διεξοδικὴ ἀνάλυσις τοῦ γλωσσικοῦ, ἱστορικοῦ, ἰδεολογικοῦ καὶ θεολογικοῦ ὀρίζοντος τῆς Ἐπιστολῆς Ἀριστέου, ὥστε νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ κρίνωμεν ἐπὶ τὸ ἀντικειμενικώτερον τὸ περιεχόμενόν της ἐν σχέσει πρὸς τὴν γένεσιν τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄. Δεδομένου δ' ὅτι ἡ Ἐπιστολὴ αὕτη χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων συγγραφέων τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰῶνων ὡς μόνη ἄμεσος μαρτυρία, σύνολος ἡ «ἐπιστημονικὴ» συζήτησις, ἀπὸ τοῦ Hody, ὁ ὁποῖος ἔθεσεν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὴν ἱστορικότητα καὶ γνησιότητα τῆς ἐπιστολῆς καὶ τοῦ περιεχομένου της, καὶ ἐντεῦθεν, δὲν ἀποτελεῖ ἄλλο τί παρὰ δογματικὴν υἰοθέτησιν ἢ δογματικὴν ἀπόρριψίν της (Wevers 1985:17) ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐρμηνευτικῶν ἀρχῶν τοῦ ἱστορισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ πλέον παρελθοῦσαν σελίδα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

β) Ἐκ μέρους ἀκραιφνῶς Ἐβδομηκοντολόγων δὲν ἔχει μέχρι σήμερον διεξαχθεῖ ἐνδελεχῆς ἔρευνα ὄλων τῶν γραπτῶν πηγῶν τῆς ἐποχῆς τῶν Πτολεμαίων. Ὡς ἐκ τούτου, αἱ ἀποφάνσεις τῶν εἶναι ἐκ δευτέρας χειρός, ἐφ' ὅσον στηρίζονται εἰς ἀποτελέσματα φιλολογικῆς ἐρεύνης, ἢ ὁποῖα συνήθως διεξάγεται διὰ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς ἄλλης φύσεως ἐρωτήματα.

Συνεπῶς, ἐὰν δὲν προηγηθῇ ἀπροκατάληπτος ἔρευνα τῶν δύο προαναφερθέντων γνωστικῶν πεδίων, πᾶσα ἀπόφανσις περὶ τὴν προέλευσιν τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄, ἐκ τῶν πραγμάτων, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν.

Δ΄

Περὶ τοῦ χαρακτήρος τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄ καὶ τῆς σπουδαιότητός της διὰ τὸν Ἰουδαϊσμόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν Ἀρχαῖον Κόσμον καθ' ὅλου, ρηξικέλευθος εἶναι ἡ τοποθέτησις τοῦ A. Deissmann εἰς τὴν περιφημον μελέτην του «Die Hellenisierung des semitischen Monotheismus» (= Ὁ Ἐξελληνισμὸς τῆς Σημιτικῆς Μονοθεΐας, 1903). Ὁ Deissmann τινίζει ὅτι, ἡ Μετάφρασις τῶν Ο΄ εἶναι ἔργον τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Οἱ δημιουργοὶ της δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι Ἰουδαῖοι, εὐρισκόμενοι, ὅμως, εἰς τὸ ἐπίκεντρον μιᾶς μεγάλης διαδικασίας Ἐξελληνισμοῦ, ἡ ὁποία ἤρχισεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Συναγωγῆς –καὶ ὄχι εἰς τοὺς κύκλους τῶν διανοουμένων– καὶ συμπίπτει μὲ τὴν γένεσιν τῆς Ἰουδαϊκῆς Διασπορᾶς εἰς τὰς ἐξελληνισμένας πόλεις τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, καθὼς ἐπίσης εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὸ Ἑλληνικὸν Ἀρχιπέλαγος καὶ τὴ Νότιον Εὐρώπην. Ὑπογραμμίζει δὲ ὅτι, ἐνῶ μὲν ἡ πολιτικὴ σημασία τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ εἶχεν ἐκμηδενισθεῖ κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς Χρόνους, διὰ τὴν θρησκευτικὴν πίστιν τοῦ λαοῦ τούτου εἰς τὸν ἕνα ἀληθινὸν Θεὸν εἶχεν ἐπιφυλαχθεῖ διὰ τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄ νέον καὶ θαυμαστὸν μέλλον. Εἰς τὸ ἡμίφως τῆς ἱστορίας, λέγει, δὲν δημιουργεῖται μόνον ἡ Αἰγυπτιακὴ Διασπορά, ἀλλὰ καὶ ὁ Παγκόσμιος Ἰουδαϊσμός, διὰ νὰ λάμψῃ μὲ τὴν παρουσίαν του εἰς ἄλλας περιοχὰς τοῦ ἐπιστητοῦ. Ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι, ὁ Deissmann χρησιμοποιοεῖ τὸν συλλογικὸν ὄρον «Παγκόσμιος Ἰουδαϊσμός», ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὡς λαόν, ἐνῶ, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Ἕλληνας, προτιμᾷ τὸν ἀτομικὸν ὄρον «Παγκόσμιος Ἕλλην». Οὕτως ὑποδηλοῦται ὅτι, ἐνῶ μὲν οἱ Ἰουδαῖοι διαπρέπουν ὡς λαός, οἱ Ἕλληνες διακρίνονται εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς ἀτομικαὶ προσωπικότητες. Διὰ τὸν Deissmann ἡ Μετάφρασις τῶν Ο΄ ἀποτελεῖ ἔξοχον μαρτυρίαν περὶ τῆς εὐσεβείας τῶν δημιουργῶν της καὶ τῆς προσαρμογῆς των εἰς τὸν κόσμον καὶ πολυτιμωτάτην πηγὴν πρὸς ἐξακριβώσιν τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου φαινομένου, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει ὡς «Ἐξελληνισμὸν τῆς Σημιτικῆς Μονοθεΐας». Ὑπὸ τὸν ὄρον «Ἐξελληνισμὸς τῆς Σημιτικῆς Μονοθεΐας» νοεῖται ἡ μορφολογικὴ καὶ καθ' ὕλιν διαδικασία προσαρμογῆς τῆς Ἰουδαϊκῆς πίστεως εἰς τὸν Δυτικὸν κόσμον, ἡ ὁποία δὲν συμπίπτει μὲ τὴν προσαρμογὴν τὴν συντελεσθεῖσαν εἰς τοὺς φιλολογικὸς κύκλους τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τελοῦσαν εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Φιλοσοφίαν. Ὁ Deissmann ὁμιλεῖ, ἐν προκειμένῳ, περὶ τῆς προσαρμογῆς ἐκείνης, ἡ

ὅποια ἐπρόκειτο, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, νὰ συντελεσθῆ διὰ τῆς Ἀλεξανδρινῆς Βίβλου, τ.ἔ. τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄. Ἡ ἄποψις αὕτη συγκρούεται πρὸς τὴν πεποιθήσιν ὅτι, εἰς τὴν Ἀλεξανδρινῆν ἔλαβε μὲν χῶραν πολιτιστικὴ συνάντησις καὶ ἀνταλλαγὴ μεταξὺ Ἑβραίων καὶ Ἑλλήνων, ὄχι ὁμῶς καὶ λατρευτικὴ.

Ἐὰν δεχθῶμεν ὁμῶς ὅτι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἐπετεύχθη πράγματι Ἑξελληνισμὸς τῆς Σημιτικῆς Μονοθεΐας λόγῳ καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, χρησιμοποιοηθείσης εἰς τὴν Ἀλεξανδρινὴν Βίβλον, τότε δικαιοῦμεθα νὰ θέσωμεν καὶ τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσον ἡ Βίβλος τῶν Ο΄ ἀποτελεῖ Ἑλληνικὸν βιβλίον ἢ Σημιτικὸν μὲ Ἑλληνικὸν γλωσσικὸν ἔνδυμα. Ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ σημειωθοῦν τὰ ἑξῆς:

α) Πέρα πάσης ἀμφισβητήσεως εἶναι τὸ γεγονός ὅτι, τὸ σύνολον τῶν ἐπὶ μέρους μεταφράσεων τῶν, ἐν τέλει, συμπεριληφθεισῶν εἰς τὸ σῶμα τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄ εἶναι Ἰουδαϊκῆς προελεύσεως.

β) Τὸ αἴτημα τῆς μεταφράσεως τῶν Ἱερῶν Γραφῶν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν δὲν συνεκρούετο πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν ταυτότητα, διότι ἡ Ἰουδαϊκὴ αὐτοσυνειδησία, τότε, δὲν ἐθεωρεῖτο ὅτι, ἔπρεπε ὀπωσδῆποτε νὰ συμβαδίξῃ μὲ τὴν χρῆσιν τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης, ὡς συνέβη ἀργότερον, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Διαφωτισμοῦ (18ος αἰ.) καὶ ἐντεῦθεν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ Πάπυροι τῆς Ἐλεφαντίνης (μέχρι τὸ 400 π.Χ.) καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ ἀρχαιότεραι ἐπιγραφαὶ αἰγυπτιακῶν καὶ ἄλλων Συναγωγῶν (3ος αἰ. π.Χ.) μαρτυροῦν ὅτι, οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Αἰγυπτιακῆς Διασπορᾶς, ἤδη ἀπὸ τὸν 5ον αἰ. π.Χ., εἶχαν παύσει νὰ ὀμιλοῦν πλέον Ἑβραϊκά. Οἱ δὲ Παλαιστῖνοι Ἰουδαῖοι ἐποίουν εὐρέως χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν διοίκησιν, τὸ ἐμπόριον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν. Εἶναι λοιπὸν πέραν πάσης ἀμφιβολίας ὅτι, πολλαὶ γενεαὶ Ραββίνων, τὸσον εἰς τὴν Παλαιστίνην ὅσον καὶ εἰς τὴν Διασποράν, ἀνεδράφησαν μὲ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐγνώρισαν δι' αὐτῆς τὴν Ἑλληνικὴν σκέψιν. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ὁ Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, τὰ ἔργα τοῦ ὁποίου μαρτυροῦν τὴν οἰκειότητά του μὲ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον ἐπιχειρηματολογίας καὶ τὴν Πλατωνικὴν Ἀλληγορικὴν Μέθοδον, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ἴδιος χρησιμοποιοεῖ, ἐρμηνεύων τὰς Γραφάς, δὲν ἐγνώριζεν Ἑβραϊκά καὶ ἀπεκάλη τὴν Ἑλληνικὴν «ἡμετέραν διάλεκτον» (Περὶ τῆς τὰ Προπαιδεύματα Συνόδου, § 44). Συνεπῶς, ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξιολόγησις τοῦ χαρακτηριστοῦ καὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς Ἀλεξανδρινῆς Μεταφράσεως τῶν Ἑβραϊκῶν Ἀγίων Γραφῶν σήμερον ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ σοβαρῶς ὑπ'

ἔψιν τὴν σχέσιν τῆς πρὸς τὸ πρωτότυπον καὶ πρὸς τὸ Ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν ὑπόβαθρον τοῦ λεξιλογίου, τὸ ὁποῖον ἐδανείσθη πρὸς ἔκφρασιν τῶν εἰς τὸ πρωτότυπὸν τῆς γραπτῶς ἀποτυπωθέντων ἀληθειῶν τῆς Ὑπερφυσικῆς Θείας Ἀποκαλύψεως.

Ε΄

Προσεκτικὴ σύγκρισις μεταξὺ Μασωριτικοῦ κειμένου, τοῦ μόνου πλήρους κειμένου τῆς Ἑβραϊκῆς Βίβλου, τὸ ὁποῖον διαθέτομεν σήμερον ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ κώδικος τῆς Ἁγίας Πετροπόλεως (10ος αἰ. μ.Χ.), καὶ τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄, τὸ ἀρχαιότερον χειρόγραφον τῆς ὁποίας εἶναι ὁ λεγόμενος Βατικανὸς κώδιξ (4ος αἰ. μ.Χ.), ὁ ὁποῖος ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν τάξιν τῶν βιβλίων συμφωνεῖ πρὸς τὴν 39ῆν Πασχάλιον Ἐπιστολὴν τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, ἀποδεικνύει ὅτι, τὰ ἐν λόγῳ κείμενα παρουσιάζουν σαφεῖς διαφορὰς μορφῆς καὶ περιεχομένου. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν διάρθρωσιν καὶ τὴν καθ' ὅλου οἰκονομίαν τῶν ἐπὶ μέρους βιβλίων, κεφαλαίων καὶ μικρῶν θεματικῶν ἐνοτήτων, τὴν διαίρεσιν τῶν στίχων εἰς προτάσεις καὶ λέξεις – ὅπερ ἐκ τεχνικῆς ἐπόψεως προηγεῖται τῆς μεταφράσεως – καθὼς καὶ τὸν φωνηεντισμὸν καὶ τὸν τονισμὸν τῶν ἐπὶ μέρους λέξεων, δεδομένου ὅτι τὰ Ἑβραϊκὰ κείμενα παρεδίδοντο τὴν ἐποχὴν ἐκπονήσεως τῆς μεταφράσεως ἀφωνηέντιστα. Ὡς ἐκ τούτου, ἄλλοτε μὲν γίνεται λόγος περὶ ἀποκλίσεων ὑποδηλουσῶν ἐρμηνευτικὴν τάσιν τοῦ μεταφραστοῦ, ἄλλοτε δὲ περὶ διαφορῶν ὀφειλομένων εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι, ὁ Ἑβραϊκὸς κανὼν τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὠλοκληρώθη ἡ μετάφρασις, ἦτο ἀκόμη ὑπὸ διαμόρφωσιν.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὸν τελικὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων τῆς (49), καλεῖται ἡ Μετάφρασις τῶν Ο΄ «Εὐρύτερος Ἀλεξανδρινὸς Κανὼν», διότι συμπεριλαμβάνει καὶ τὰ λεγόμενα Δευτεροκανονικά, ἧτοι τὰ βιβλία Τωβίτ, Ἰουδίθ, Α΄ καὶ Β΄ Μακκαβαίων, Σοφία Σολομῶντος, Σοφία Σειράχ, Βαρούχ, Ἐπιστολὴ Ἰερεμίου, καθὼς καὶ προθήκας τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ καὶ τῆς Ἑσθή. Ἀντιδιαστέλλεται δὲ πρὸς τὸν «Στενότερον Παλαιστινόν», ἐκπροσωπούμενον ἀπὸ τὸ Μασωριτικὸν κείμενον, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει μόνον 38 βιβλία. Ἡ διαδικασία διαμορφώσεως τοῦ καλουμένου Ἀλεξανδρινοῦ Κανόνος καὶ ἀναγνωρίσεώς του ὡς Ἁγίας Γραφῆς τῶν Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων καὶ τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας εἶναι ἐρευνητέα. Πολλοὶ δὲ μάλιστα ἰσχυρίζονται ὅτι, οὐδέποτε ὑπῆρξε τοι-

οὗτος κανὼν ἢ ἑλληνοϊουδαϊκὴ συλλογὴ Ἁγίων Γραφῶν, διότι εἰς τὸν Πρώϊμον Ἰουδαϊσμόν μόνον ἢ Πεντάτευχος εἶχεν αὐθεντικὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου κανονιστικὸν χαρακτήρα.

ς'

Θεμελιῶδες δι' ἅπασαν ἐπιστημονικὴν ἐνασχόλησιν περὶ τὴν Ἀλεξανδρινὴν Βίβλον εἶναι τὸ ἐρώτημα: Πῶς πρέπει αὕτη νὰ κατανοηθῆ: ὡς θεόπνευστον κείμενον ἢ ἀπλῶς ὡς μετάφρασις; Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν δέον νὰ ὀρισθοῦν ἐξ ἐπόψεως Συστηματικῆς Θεολογίας ἢ ἔννοια, τὰ ὄρια καὶ ἢ ἔκτασις τῆς Θεοπνευστίας, εἰς τὴν δευτέραν νὰ ἐρευνηθῆ ὑπὸ τὴν Ἐξηγητικὴν Θεολογίαν ἢ σχέσις τῆς μεταφράσεως πρὸς τὸ πρωτότυπον, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ὡς βάσις τῆς μεταφράσεως καὶ εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ θεόπνευστον.

Ὁ ὅρος «Θεοπνευστία» ἀναφορικῶς πρὸς τὰς γραπτὰς παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παρουσιάζει ἐξαιρετικὰς ἐρμηνευτικὰς δυσχερείας. Τὸ πρόβλημα κατανοήσεως καὶ ἐρμηνείας του γεννᾶται μετὰ τὴν τελικὴν ἐπισφράγισιν τῆς παλαιοδιαθηκικῆς προφητείας εἰς τὸ βιβλίον τοῦ προφήτου Μαλαχίου. Ὁ ὅρος καθ' ἑαυτὸν χαρακτηρίζει τὸ γεγονός τῆς ἐκλογικεύσεως τοῦ πνεύματος τῆς προφητείας, τὸ ὁποῖον ἐβιοῦτο εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὡς ζῶν φαινόμενον μέχρι τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐν λόγῳ προφήτου, μὲ τὸ βιβλίον τοῦ ὁποῖου κατακλείεται τὸ Δωδεκαπρόφητον.

Τῆς Θεοπνευστίας τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο' ὑπερημύνθη, ὡς γνωστόν, ὁ πολὺς Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον τοῦ τετάρτου τόμου τοῦ μνημειώδους ἔργου του «Περὶ τῶν Ο' Ἐρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς Θείας Γραφῆς, Βιβλία Δ'» (1844-49). Τὸ ἐρώτημα ὁμως περὶ τῆς Θεοπνευστίας ἀποτελεῖ κυρίως ζήτημα τῆς Δογματικῆς καὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Ἐξ ἐπόψεως παλαιοδιαθηκικῆς τονίζει ὁ Π. Ἰ. Μπρατσιώτης (1936 [1975]: 486-488) ὅτι: «*θειότης ἢ θεοπνευστία εἶναι τι διάφορον τῆς κανονικότητος, ταύτης προϋποθετούσης ἐκείνην, ἀποτελεῖ δὲ κριτήριον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποῖου καὶ μόνον συμπεριλαμβάνετο βιβλίον τι εἰς τὸν κανόνα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ διεκρίνετο ἀπὸ τῶν θύραθεν καὶ ἢ ἰδέα ἀπαντῶσα καὶ παρ' ἄλλοις πολλοῖς λαοῖς χρονολογεῖται παρ' Ἑβραίοις κατ' οὐσίαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μωυσέως. Ἐν τῷ ἰουδαϊκῷ δηλ. κανόνι περιελήφθησαν βιβλία συγ-*

γραφέντα ὑπὸ θεοπνεύστων ἀνδρῶν, περιέχοντα θείας ἀποκαλύψεις πρὸς τὸ περιούσιον λαὸν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ μαρτυροῦντα καθόλου περὶ τῆς ὑπερφυσικῆς τοῦ λαοῦ τούτου καθοδηγίας». Ἐξ ἐπόψεως δογματικῆς ὑπογραμμίζει ὁ Χ. Ἀνδρουτσος (1956²:6) ὅτι: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπονέμει μέγα κῦρος τῇ τῶν Ο΄ μεταφράσει, καὶ ταύτην ἐπ' Ἐκκλησίας ἀναγινώσκει ὡς τῷ δακτύλῳ τῆς θείας Προνοίας γενομένην, ἥκιστα ὁμως ἐκδέχεται αὐτὴν ὡς αὐθεντικὴν καὶ θεόπνευστον, ὡς ἡμαρτημένως ἐδόξασεν ὁ Οἰκονόμος, διότι θεοπνευστία μὲν ἐν μεταφράσει οὐδένα λόγον ἔχει, ἡ δὲ Καινὴ Διαθήκη ποιεῖται χρῆσιν καὶ τοῦ Ἑβραϊκοῦ πρωτοτύπου».

Z'

Ποῖον ὁμως εἶναι τὸ πρωτότυπον κείμενον; Ὁ Ο.Η. Steck (1989¹²: 38) θεωρεῖ ὅτι πρωτότυπον εἶναι τὸ κανονικὸν κείμενον. Κανονικὴν δ' ὀνομάζει τὴν τελικὴν μορφήν τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὡς τελικὴν μορφήν δυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν τὸ κείμενον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον, λόγῳ καὶ τῆς ἀρχαιότητός του, ἐπιστεύθη ὡς θεόπνευστον καὶ περιεβλήθη κανονικοῦ κύρους καὶ ἰσχύος ὑπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος καὶ τῆς ἀνωτάτης θεολογικῆς αὐθεντίας της. Ὡς τοιαύτη αὐθεντία ἀναφέρεται μέχρι τὸ 70 μ.Χ. τὸ Μέγαν Συνέδριον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν της ὑπὸ τοῦ Τίτου τὸ Μέγα Δικαστήριον εἰς τὴν Τιβεριάδα.

Εἰς τὸ ἐρώτημα, ποῖον κείμενον εἶναι πράγματι τὸ ἀρχαιότερον καὶ συνελπῶς πλησιέστερον πρὸς τὸ πρωτότυπον, καλεῖται νὰ ἀπαντήσῃ ἡ κριτικὴ τοῦ κειμένου (γερμ. Textkritik, ἀγγλ. text criticism), ἡ ὁποία, ὡς καθαρῶς διανοητικὴ δραστηριότης, ἔχει προηγηθεῖ καὶ αὐτοῦ τοῦ κανονισμοῦ τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐφ' ὅσον ἐφηρομόζετο εἰς τοὺς κόλπους τῆς Συναγωγῆς ἤδη πρὶν κλείσῃ ὀριστικῶς ὁ Στενότερος Παλαιστινὸς Κανὼν, μὲ σκοπὸν τὴν ἀκεραίαν διαφύλαξιν τῆς αὐθεντικῆς παραδόσεως τῶν προφητῶν καὶ τὴν ἀποβολὴν ἀλλοτριῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐμφιλοχωρήσει εἰς αὐτὴν καὶ ἐξ ἐπιδράσεως τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως καὶ λαϊκῆς σοφίας. Δεδομένου δὲ ὅτι, μόνον τὸ προφητικὸν κήρυγμα ἦτο θεόπνευστον, ἡ ἐκάστοτε προσπάθεια ἀποκαταστάσεως τοῦ πρωτοτύπου θὰ συνέπιπτε μὲ τὴν περὶ Θεοπνευστίας ἀντίληψιν, ὅσων ἀνελάμβανον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ ἀκαν-

θῶδες ἔργον τῆς φιλοσοφικῆς κριτικῆς. Εὐλόγως λοιπὸν τίθεται τὸ ἐρώτημα, ποία θρησκευτικὴ κοινότης ἐξέφραζεν τότε αὐθεντικῶς τὴν πίστιν τῶν πατέρων, ἢ Παλαιστίνη ἢ ἡ Ἀλεξανδρινὴ τῆς Διασπορᾶς, ἢ μήπως ἢ πρωῖμως ἀποσχισθεῖσα Σαμαρειτικὴ κοινότης, ἢ ὁποία μᾶς ἐκκληροδότησεν τὴν τόσον πολύτιμον διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν φιλολογικὴν κριτικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Μασωριτικοῦ κειμένου Σαμαρειτικὴν Πεντάτευχον;

Τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ Πρωτοτύπου κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐτέθη, ἀφ' ἧς στιγμῆς διεπιστώθη ὅτι, ὑπάρχουν πραγματικαὶ παραλλαγαὶ κειμένου, μὲ διαφοροτικὸν νόημα. Τὰ Ἐξαπλᾶ τοῦ Ὠριγένους, ἀλλὰ, ἀργότερον, καὶ αἱ πολύγλωττοι ἐκδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κατέστησαν ἐφικτὴν τὴν σύγκρισιν τῶν βιβλικῶν κειμένων καὶ τὴν διαπίστωσιν τόσων μορφολογικῶν, ὅσον καὶ καθ' ὕλιν διαφορῶν καὶ ἔδωσαν τροφήν εἰς ὅ,τι ὁ φιλλανδὸς Ἑβδομηκοντολόγος I. Soison-Soininien ὠνόμασεν «Τεχνικὴν ἢ Τρόπον τῆς Μεταφράσεως».

Μὲ τὸν ὄρον «Τεχνικὴ ἢ Τρόπος τῆς Μεταφράσεως» χαρακτηρίζομεν σήμερον τὴν σχέσιν τῆς μεταφράσεως πρὸς τὸ πρωτότυπον, ὡς αὕτη προκύπτει ἀπὸ τὴν σύγκρισιν (Aejmelaeus 2001: 3-18). Ὅταν λέμε «πρωτότυπον», ἀναφορικῶς πρὸς τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τότε ἐκφραζόμεθα, βεβαίως, κατὰ συνεκδοχὴν. Εἰς τὴν πραγματικότητά ἐννοοῦμε τὸ κείμενον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον καθ' ὑπόθεσιν προσεγγίζει τ.ἔ. προσομοιάζει πρὸς τὸ πρωτότυπον. Δεδομένου ὅμως ὅτι, τοῦτο εἶναι ἐκάστοτε ἐρευνητέον, εἶναι ὀρθότερον ἴσως νὰ ὀμιλῶμεν –κατὰ συνεκδοχὴν πάντοτε– περὶ δύο πρωτοτύπων, ἐνὸς Ἑβραϊκοῦ, τοῦ Μασωριτικοῦ κειμένου, καὶ ἐνὸς Ἑλληνικοῦ τ.ἔ. τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο'.

Πᾶσα ἐρευνητικὴ προσπάθεια εἰς τὸν ἑβδομηκοντολογικὸν χῶρον ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν α) τὸ κείμενον τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο', τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει φθάσει εἰς ἡμᾶς ἄνευ ἀναθεωρήσεων, β) τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ὡς βάσις τῆς μεταφράσεως, δὲν σώζεται, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὅτι συμπίπτει πάντοτε μὲ τὸ Μασωριτικὸν καὶ μόνον διὰ τῆς ἀναδρόμου μεταφράσεως εἶναι ἴσως δυνατὸν νὰ προσεγγίσωμεν, γ) τὰς ἐρμηνευτικὰς προϋποθέσεις τοῦ ἐκάστοτε μεταφραστοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου τίποτε ἄλλον δὲν γνωρίζομεν πέρα τῆς μεταφράσεως, τὴν ὁποίαν ἐξεπόνησεν, δ) τὰς ἐφαρμοσθεῖσας τεχνικὰς κατὰ τὴν μεταφραστικὴν διαδικασίαν καὶ ε) τὰς μεθόδους, τὰς ὁποίας ἐφαρμόζει ὁ σύγχρονος ἐρευνητής, προκειμένου νὰ ἀναχθῇ ἐκ τῆς μεταφράσεως εἰς τὸ ἀπολεσθὲν πρωτότυπον καὶ νὰ συγκρίνῃ τὸ ὑποτιθέμενον ἐκάστοτε ὡς τὸ πρωτότυπον πρὸς τὴν μετάφρασίν του καὶ

πρὸς τὸ Μασσωριτικὸν κείμενον ὡς τὸ μόνον πλήρες κείμενον τῆς Ἑβραϊκῆς Βίβλου. Ἡ Τεχνικὴ τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄ προσεγγίζει τὸ κείμενον γλωσσολογικῶς, ἐξετάζουσα τὴν γραμματικὴν, τὴν σύνταξιν καὶ τὸ χρησιμοποιούμενον λεξιλόγιον. Σήμερον πλέον ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν δραστηριότητά της καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ σημασιολογικοῦ καὶ τοῦ ιδεολογικοῦ ὑποβάθρου τῶν ἑλληνικῶν λέξεων, τὰς ὁποίας ἐπέλεξαν οἱ μεταφρασταὶ πρὸς ἀπόδοσιν συγκεκριμένων ἑβραϊκῶν λέξεων καὶ ἐννοιῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (Aejmelaeus, 2001).

Η΄

Τὸ ἐρώτημα, τί εἶδους κατανόησιν τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου θέλει νὰ ἐκφράσῃ ὁ μεταφραστὴς ἐπιλέγων μίαν συγκεκριμένην ἑλληνικὴν λέξιν ὡς μεταφραστικὸν ἰσοδύναμον, ἀπαιτεῖ ἐνδελεχῆ ἔρευναν τῶν τυχόν ἐρεθισμάτων, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν οὗτος ἀπὸ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ θρησκευολογικοῦ ὀρίζοντος τῆς μεταφράσεως, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένος μὲ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ σκέψιν κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὰ ἑξῆς:

Τὸν 19ον αἰ. ὑπῆρξαν ἐρευνηταί, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριζαν ὅτι καὶ οἱ Ο΄, ὡς καὶ ὁ Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, εἶχαν δεχθεῖ ἄμεσον, ἐνίστε δὲ καὶ ἔντονον τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας. Ἀναφερόμενοι δὲ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Φιλοσοφίαν, ἐννόουν μόνον τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν Στωϊκῶν καὶ τὴν ἐν γένει λαϊκὴν σοφίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Ἑλληνικὴ σκέψις τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Πινδάρου, τῶν Λυρικῶν ποιητῶν, τῶν Τραγικῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν Προσωκρατικῶν, Ἴόνων φιλοσόφων δὲν ἀπετέλουν τότε ἀντικείμενον προβληματισμοῦ. Προκειμένου δὲ μάλιστα νὰ στηρίξουν τὴν ἄποψιν ταύτην καὶ νὰ ὑπογραμμίσουν ὅτι, διὰ τῶν Ο΄ ἠνοιχθησαν αἱ πύλαι τῆς Σημιτικῆς Μονοθεΐας εἰς τὸν Ἑλληνιστικόν, συγκρητιστικόν κόσμον, ἐπεκαλοῦντο τὰ ἑξῆς βασικὰ ἐπιχειρήματα (Gförer: 1831. Dähne: 1834. Siegfried: 1875. Drummond: 188. Bois 1890):

α) Οἱ μεταφρασταί, πρὸς ὑπογράμμισιν τοῦ ὑπερβατικοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσραήλ, ἀπέφευγαν ἐνίστε νὰ ἀποδώσουν κατὰ λέξιν ἀνθρωπομορφισμοὺς καὶ ἀνθρωποπαθεῖς ἐκφράσεις, καθὼς καὶ ἐκφράσεις, σχετικὰς πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς θεοφανείας,

β) Προϋπέθεταν ὡς γνωστήν ἢ καὶ εἰσηγοῦντο διὰ τῶν μεταφραστικῶν ἐπιλογῶν των τὴν ὑπαρξιν μεσαζόντων ὄντων μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, δηλαδὴ τοῦ ἀναμενομένου Μεσσίου, τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ Σατανᾶ,

γ) Ἐγνώριζαν τὴν περὶ ἰδεῶν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος, ἐκ τῆς ὁποίας ὑπέθεταν ὅτι, προήλθεν ἡ πλατωνικὴ καὶ στωϊκὴ ἀντίληψις περὶ συστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς.

δ) Διὰ τῆς χρήσεως τεχνικῶν ὄρων ὡς λ.χ. «ψυχὴ» καὶ «νοῦς» ὡς μεταφραστικῶν ἰσοδυνάμων (Bratsiotis 1965. Dafni 2006) ἐπέτρεψαν, δῆθεν, τὴν εἰσαγωγὴν πλατωνικῶν ἀντιλήψεων εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον δὲν συνεβάδιζαν πρὸς τὸ προφητικὸν κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ συνεκρούοντο ἐνίστε πρὸς τοῦτο.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀντέταξεν Ἑβραῖοι, κυρίως, Ἑβδομηκοντολόγοι (Frankel: 1841. 1851. 1854. Freudenthal 1890) τὰ ἐξῆς ἐπιχειρήματα:

α) Ἐὰν οἱ μεταφρασταὶ εἶχαν ὄντως δεχθεῖ ἐπίδρασιν τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, τότε θὰ ἐγνώριζαν, ὅπωςδήποτε, τὴν ἀκριβῆ χρῆσιν τῶν τεχνικῶν ὄρων τῆς Μεταφυσικῆς, τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Ἠθικῆς εἰς τὰ συστήματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Φιλοσόφων καὶ θὰ κατέβαλαν προσπάθειαν νὰ ἀποδόσουν δι' αὐτῶν τὰς ἀντιστοιχοῦς ἑβραϊκὰς ἐννοίας. Ἄλλ' ἐὰν πράγματι ὑπῆρχαν ἀντίστοιχοι ἑβραϊκοὶ ὄροι, τότε δὲν συνέτρεχε λόγος νὰ εἰσάγουν εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν Βίβλον ἐννοίας ἀλλοτρίας, διότι Ἑβραῖοι καὶ Ἕλληνες ἐστοχάζοντο, προφανῶς, κατὰ παρόμοιον τρόπον, ἀσχετῶς ἐὰν οἱ συλλογισμοὶ των δὲν κατέληγαν πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα.

β) Ἡ ὑπαρξὶς κοινῶν ἐννοιῶν καὶ τύπων ἐπιχειρηματολογίας εἰς τὴν σκέψιν τῶν δύο λαῶν, Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δύναται νὰ θεωρηθῆ πανανθρώπινον ἀγαθόν, δὲν σημαίνει ἀπαραιτήτως φιλοσοφικὴν ἀλληλεπίδρασιν καὶ ἐξάρτησιν, ἀλλὰ καὶ δὲν τὴν ἀποκλείει.

γ) Ἡ γνωριμία μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ξενοφάνους, καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Στωϊκῶν ἀσκεῖ δριμεῖαν κριτικὴν εἰς τοὺς ἀνθρωπομορφισμοὺς καὶ τὰς ἀνθρωποπαθεῖς ἐκφράσεις τοῦ Ὀμήρου, διδάσκουσα ὅτι, ἡ θεότης εἶναι ἄτρεπτος, δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῆ ἐκ τῶν προτέρων. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι, οὔτε οἱ πεπαιδευμένοι Ἕλληνες καὶ Ἑβραῖοι κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν, οὔτε βεβαίως οἱ Ὁ' ἐφαντάζοντο τὸ θεῖον, ὡς τοῦτο παρίσταται εἰς τὰ Ὀμηρικὰ Ἔπη.

δ) Οἱ μεταφρασταὶ τῶν Ἁγίων Γραφῶν τοῦ Ἀρχαίου Ἰσραὴλ ἐξῆραν τὴν πνευματικότητα τοῦ Θεοῦ, ὑπογραμμίζοντες, διὰ τῆς χρήσεως συγ-

κεκριμένων μεταφραστικῶν ἰσοδυνάμων καὶ τῆς προσθήκης συντόμων ἔρμηνευτικῶν προσθηκῶν, ὅτι, ἡ ἀποκάθαρσις τῆς περὶ Θεοῦ ἰδέας, τὴν ὁποῖαν ἐπεξήτουν οἱ πεπαιδευμένοι ἔθνη κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικούς χρόνους, εἶχεν ἤδη λάβει χώραν εἰς τὸν Ἀρχαῖον Ἰσραήλ, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Πατριαρχῶν καὶ τοῦ Μωυσέως.

ε) Ἡ τάσις ὑπογραμμίσεως τῆς πνευματικότητος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ὁμῶς ἴδιον μόνον τῶν Ο΄, ἀλλὰ καὶ τῶν Ταργουμίμ, δηλαδὴ τῶν Ἀραμαϊκῶν παραφράσεων τῶν Ἑβραϊκῶν Ἀγίων Γραφῶν, δεδομένου ὅτι, καὶ ἐκεῖ παρατηρεῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀντικατάστασις ἢ καὶ παράλειψις ἀνθρωπομορφισμῶν καὶ ἀνθρωποπαθῶν ἐκφράσεων.

ς) Οἱ μεταφρασταί, ἄλλοτε μὲν ἀποδίδουν περιφραστικῶς χωρία περιγράφοντα μέλη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἢ ἀνθρώπινα συναισθήματα ἀποδιδόμενα εἰς τὸ Θεόν, ἄλλοτε δὲ πάλι μεταφράζουν κατὰ λέξιν ἀνθρωπομορφισμοὺς καὶ ἀνθρωποπαθείας, τόσον εἰς τὴν Πεντάτευχον, ὅσον καὶ εἰς τὰς μεταφράσεις τῶν ὑπολοίπων βιβλίων τῆς Ἑβραϊκῆς Βίβλου. Τοῦτο δὲ διότι, δὲν ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀποδώσουν τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον κατὰ λέξιν. Βασικὸς σκοπὸς τῶν ἤτο νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐκπόνησιν μίας εὐρέως κατανοητῆς μεταφράσεως. Ὡς ἐκ τούτου, ἐπεδίδοντο συχνάκις εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀπόδοσιν τοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ὡς βάσις τῆς μεταφράσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς μικρὰς ἔρμηνευτικὰς προσθήκας, εὐκόλως διαπιστουμένας ὑπὸ τῶν ἑβραϊομαθῶν.

Ἰδιάζουσα ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ἡ τοποθέτησις τοῦ G. Bertram, ὁ ὁποῖος συνέθεσεν, ὡς γνωστὸν, τὴν πλειοψηφίαν τῶν ἑβδομηκοντολογικῶν ἄρθρων καὶ παρατηρήσεων τοῦ Θεολογικοῦ Λεξικοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης (= Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament) τοῦ R. Kittel. Ὁ Bertram (1956: 274-284. 1967: 245-250) ἰσχυρίζεται ὅτι, ὁ Ἑλληνιστικὸς Ἰουδαϊσμός ἐνεφάνιζεν ἑαυτὸν ὡς θρησκείαν τοῦ βιβλίου, μὲ ἐπιτακτικὸν τὸ αἶτημα τῆς λογικῆς θεμελιώσεως τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας τῆς, προκειμένου νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν θρησκειῶν τοῦ Ἑλληνιστικοῦ κόσμου. Ἐντεῦθεν, ἐποίησεν χρῆσιν ὄχι μόνον τῆς λαϊκῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς φιλοσοφικῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ στόχου τούτου. Θεμελιώδης ὁμολογία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ εἰς τὸν δημόσιον βίον ἀπετέλει ὁ Νόμος τοῦ Ἀγιασμοῦ τοῦ Σαββάτου, συνδεόμενος τόσον μὲ κοσμολογικὰ καὶ ἀστρολογικὰ, ὅσον καὶ φιλοσοφικὰ καὶ ἠθικὰ στοιχεῖα. Παρίστατο δὲ ὡς παγκόσμιος ἐορτή, διότι τὸ Σάββατον ἤτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὡς θείας δωρεᾶς εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Διὰ τῆς Μεταφρά-

σεως τῶν Ο΄ κατέστη οἰκεία καὶ εἰς τοὺς μὴ Ἰουδαίους ἢ σημασία τοῦ Σαββάτου ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἑπταήμερον δημιουργίαν, περιγραφομένην εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς Γενέσεως. Τὸ περὶ Θεοῦ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον γεννᾶται εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἀφήγησιν, ἀπήντησαν οἱ Ο΄ μετὰ πολλῆς σαφηνείας, ἀποφεύγοντες, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀνθρωπομορφισμοὺς καὶ ἀνθρωποπαθείας, δίδοντες ἔμφασιν καὶ προτεραιότητα εἰς τὴν πνευματικωτέραν ὁρολογίαν, ἢ ὅποια προσιδιάζει μᾶλλον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν σκέψιν καὶ ἰδιοσυγκρασίαν. Ἡ ὁρολογία αὕτη προβάλλει τὴν ἀξιῶσιν τοῦ ΠΠ΄ ὡς τοῦ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὰ ἔθνη, εἰς μίαν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν τόσον τὸ Ἑλληνορωμαϊκὸν πάνθεον ὡς καὶ τὰ πάνθεα τῶν λαῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑγγύς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου εἶχαν καταστῆ ἀντικείμενον φιλοσοφικῆς κριτικῆς καὶ ἀμφισβητήσεως.

Ἡ ἔννοια τῆς μοναδικότητος, παγκοσμιότητος καὶ παντοδυναμίας τοῦ Κυρίου τοῦ Ἰσραήλ, ὡς Θεοῦ τοῦ σύμπαντος κόσμου, ἐκφράζεται εἰς τοὺς Ο΄ διὰ τοῦ ὄρου «παντοκράτωρ», υἱοθετηθέντος εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως, ἀποδόσεως τῶν ἑβραϊκῶν ὄρων ΠΠΣΒ ΠΠΠ΄ καὶ ἸΨ ἸΣ. Ἡ ἔννοια αὕτη διέπει ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου καὶ ἐκφράζει τὸν ἀποκλειστικὸν χαρακτήρα τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, ἢ ὅποια συντελεῖται εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἐντεῦθεν, προβάλλεται διὰ τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄ ἐπιτακτικώτερον τὸ αἴτημα τῆς παγκοσμίου ἐξαπλώσεως τῆς παλαιοδιαθηκικῆς θρησκείας. Ἡ θρησκεία αὕτη, συμφώνως πρὸς τὰς ἀφηγήσεις περὶ Θείας Δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἀρχικῶς πανανθρωπίνη, ἔπειτα γίνεται θρησκεία ἐνὸς λαοῦ, τοῦ περιουσίου, ὁ ὁποῖος εἶναι φορεὺς τῆς θείας ἐντολῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῶν ἐθνῶν, καί, ἐν συνεχείᾳ, διὰ τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄ καθίσταται πάλιν παγκόσμιος, ἐφ' ὅσον ἔμελλε νὰ προετοιμάσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ Εὐαγγελίου. Ὡς ἐκ τούτου ἢ Ἀλεξανδρινὴ Βίβλος, πρέπει, κατὰ τὸν Bertram (1957: 225-249), νὰ ἐρευνᾶται πρὸ πάντων ὡς «Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευή».

Θ΄

Ἡ Θεολογία τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄ εἶναι ἡ κορωνὴς πάσης φιλολογικῆς καὶ θεολογικῆς ἐβδομηκοντολογικῆς ἐρεῦνης, διότι ἔχει ὡς ἔργον τῆς τὴν διαπραγματέυσιν τῶν κεντρικῶν θεολογικῶν προβλημά-

των, τὰ ὅποια ἀφοροῦν εἰς τὴν πίστιν τῆς Ἑλληνικῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς τὸν ἕνα, ἀληθινὸν Θεόν, δηλαδή εἰς τὴν ἑβδομηκοντολογικὴν ἐκδοχὴν τῆς παλαιοδιαθηκικῆς Μονοθεΐας. Δεδομένου ὅμως ὅτι, ὅπως χαρακτηριστικῶς τονίζει εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς παραδόσεις του ὁ σεβαστὸς διδάσκαλός μας, καθηγητῆς Jörg Jeremias, ἡ Παλαιὰ Διαθήκη δὲν εἶναι ἀπλῶς βιβλίον περιέχον ἑκατοντάδας σελίδας, ἀλλὰ βιβλιοθήκη, ἀποτελουμένη ἀπὸ μεγάλον ἀριθμὸν βιβλίων, τὰ ὅποια ἔλαβαν γραπτὴν μορφήν κατὰ τὴν διάρκειαν χιλίων ἐτῶν, ἀπηχοῦν παναρχαίας προφορικὰς παραδόσεις καὶ διαφέρουν ἐξ ἐπόψεως μορφῆς καὶ περιεχομένου, τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς μεταβλητότητος τῶν περὶ Θεοῦ ἀντιλήψεων καὶ παραστάσεων εἰς τὸν Ἀρχαῖον Ἰσραήλ. Δι' ἡμᾶς τὸ πρόβλημα τοῦτο λαμβάνει ἄλλην διάστασιν· ἐὰν ἡ Ἀλεξανδρινὴ Μετάφρασις ἐξεπονήθη πράγματι κατὰ τὴν διάρκειαν δύομισυ περιόπου αἰῶνων, ὑπὸ διαφορετικῶν μεταφραστῶν, τότε πῶς κατενόησαν, ἠρμήνευσαν καὶ ἀπέδωσαν οὗτοι τὰς ἀνὰ τοὺς αἰῶνας συντελεσθεῖσας μεταβολὰς καὶ τροποποιήσεις τῶν παλαιοδιαθηκικῶν ἐκφράσεων περὶ Θεοῦ; Καὶ πῶς δυνάμεθα ἡμεῖς, σήμερον, νὰ ἀνιχνεύσωμεν, περιγράψωμεν καὶ ἐρμηνεύσωμεν τὰς ἐκεῖ συντελεσθεῖσας διαδικασίας;

Ὁ Ε. Τον (1987: 237-265) παρατηρεῖ ὅτι, εἶναι δύσκολον νὰ προσδιορίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὸ περιεχόμενον τοῦ ὄρου «Θεολογία» ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν Βίβλον, καὶ ὑπογραμμίζει ὅτι, πολὺ δυσκολώτερον εἶναι νὰ περιγραφῆ τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄. Τοῦτο δὲ διότι, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι, ὑπάρχουν πράγματι θεολογούμενα εἰς τὴν Βίβλον τῶν Ο΄, ὡς λ.χ. ὁ μεσσιανισμός, ἡ ἀγγελολογία, ἐσχολογία, οἱ ἀνθρωπομορφισμοὶ κ.λπ., τότε πρέπει νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα, ποῖος εἶναι ὁ αἰτιὸς των, ὁ μεταφραστῆς ἢ μήπως τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ὡς βᾶσις τῆς μεταφράσεως; Ἡ ἀπόφασις δὲν εἶναι εὐκόλος, διότι, ἐνῶ μὲν διὰ τοῦ Μασωριτικοῦ κειμένου ἀποκτῶμεν πρόσβασιν εἰς πρωτοτύπους γραφάς, καὶ δυνάμεθα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν εἰρμόν τῶν σκέψεων ἐκάστου συγγραφέως ἢ συντάκτου, δηλαδή ἐνὸς μεμονωμένου ἀτόμου, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐπωμισθεῖ τὸ ἔργον τῆς γραπτῆς ἀποτυπώσεως καὶ παραδόσεως ἐνὸς σταδίου τοῦ βιβλικοῦ κηρύγματος, πρῶϊμου ἢ μεταγενεστέρου, ἢ διαπίστωσις καὶ διατύπωσις τῆς θεολογικῆς προσπαθείας τοῦ μεταφραστοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου, σημειωτέον, τίποτε πλέον δὲν γνωρίζομεν, πέρα τῆς ἐκπονηθείσης ὑπ' αὐτοῦ μεταφράσεως, εἶναι μᾶλλον δυσπρόσιτος.

Τί σημαίνει ὁμως δι' ἡμᾶς ὁ ὅρος «Θεολογία τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο' τ.ἔ. Θεολογία τῆς Ἀλεξανδρινῆς Βίβλου»;

Θεολογία τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο' εἶναι ἐκεῖνη, ἡ ὁποία δύναται πράγματι νὰ προκύψῃ ἐκ τῶν ποσοτικῶν καὶ ποιοτικῶν ἀποκλίσεων μεταξὺ Μασωριτικοῦ κειμένου καὶ Ο', καὶ ὅχι ἡ εὐκόλως διαπιστουμένη εἰς τὰ κοινὰ σημεῖα τῶν δύο κειμένων, διότι αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ Θεολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καθ' ὅλου. Τὰ σημεῖα διαφοροποιήσεως εἶναι ἐνίοτε ἐνδεικτικὰ διαφορετικῆς ἢ καὶ νέας κατανοήσεως τῶν, ἡ ὁποία παραπέμπει ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὸ βαθμιαῖον τῆς Ὑπερφυσικῆς Θείας Ἀποκαλύψεως καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν διαβάθμισιν ὡς πρὸς τὴν κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἐκάστοτε κειμένων, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀκρίβειαν μεταδόσεως τῶν θείων ἀληθειῶν διὰ τοῦ γραπτοῦ λόγου. Τὸ βαθμιαῖον τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴν διαβάθμισιν εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν θείων ἀληθειῶν, διότι καὶ νεώτεροι ἐρμηνευταὶ τοῦ θείου λόγου, μολοντί ζοῦν καὶ ἀναπνέουν εἰς μίαν ἀνωτέραν βαθμίδα Ἀποκαλύψεως, δὲν ἔχουν, ἀπαραιτήτως, τὸν ἴδιον βαθμὸν μετοχῆς εἰς τὰς ἀποκεκαλυμμένας ἀληθείας τῆς πίστεως μὲ τοὺς παλαιτέρους.

Ἡ Θεολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καθ' ὅλου προηγεῖται τῆς Θεολογίας τοῦ Μασωριτικοῦ κειμένου καὶ τῆς Θεολογίας τῶν Ο' ἱστορικῶς, ἀλλὰ καὶ μεθοδολογικῶς. Διὰ τῆς Θεολογίας τῶν Ο', ἐν συγκρίσει καὶ ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν Θεολογίαν τοῦ Μασωριτικοῦ κειμένου, καταβάλλομεν προσπάθειαν νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὴν Θεολογίαν τοῦ πρωτοτύπου, ἐφ' ὅσον Ο' καὶ Μασωριτικὸν δὲν ἀποτελοῦν τὸ πρωτότυπον, ἀλλὰ καθιερωμένας μορφὰς ἑλληνικῶν καὶ ἑβραϊκῶν κειμένων, ἢ ἀποκατάστασις τῶν ὁποίων ἐπιχειρεῖται εἰς τὰς ὑπαρχούσας καὶ προετοιμαζομένας κριτικὰς ἐκδόσεις, αἱ ὁποῖαι τίθενται ἐκάστοτε ὡς βᾶσις τῆς ἐβδομηκοντολογικῆς ἐρεῦνης.

Πᾶσα ἐπιστημονικὴ μέθοδος ἐρεῦνης τῶν θεολογικῶν ὄρων καὶ ἐκφράσεων τοῦ Μασωριτικοῦ κειμένου καὶ τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο' ἔχει ὡς κύριον ὄργανόν της τὸν ὀρθὸν λόγον. Τοῦτο, βεβαίως, δὲν σημαίνει ὅτι, μόνος ὁ ὀρθὸς λόγος, ἄνευ πίστεως, ἐπαρκεῖ διὰ τὴν προσοικειώσιν τῶν ἀληθειῶν τῆς Ὑπερφυσικῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, θεματοφύλαξ τῆς ὁποίας εἶναι, κατὰ τὰ διδάγματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἀποστολικὴ Παράδοσις.

Βιβλιογραφία

- Aejmelaeus, A., Übersetzungstechnik und Theologische Interpretation. Zur Methodik der Septuaginta-Forschung, E. Zenger (ἐκδ.), *Der Septuaginta-Psalter. Sprachliche und Theologische Aspekte*, HBS, 32, Freiburg/Basel κ.ἄ. 2001.
- Androustos, C. (Ἄνδρουτσοῦ, Χρ.), *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1956².
- Bertram, G., Vom Wesen der Septuaginta-Frömmigkeit, *WO II* (1956) 274-284.
 —, Praeparatio Evangelica in der Septuaginta, *VT VII* (1957) 225-249.
 —, Zur Bedeutung der Religion der Septuaginta in der Hellenistischen Welt, *ThLZ* 92 (1967) 245-250.
- Bois, H., *Essai sur les Origines de la Philosophie Judéo-Alexandrine*, Paris 1890.
- Bratsiotis, N.P., *ΨΠΙ-ΨΥΧΗ*. Ein Beitrag zur Erforschung der Sprache und der Theologie der Septuaginta, *VT.S XV* (1966) 58-89.
- Caragounis, C.C., *The Development of Greek and the New Testament*, WUNT 167, Tübingen 2004.
- Collins, N.L., *The Library in Alexandria and the Bible in Greek*, VTS 72, Leiden/Boston/Köln 2000.
- Cook, J., Reconsidering Septuagintal Origins, *Journal for Semitics* 14 (2005) 441-461.
- Dähne, A., *Geschichtliche Darstellung der Jüdisch-Alexandrinischen Religionsphilosophie II*, Halle 1834.
- Drummond, J., *Philo Judaeus I*, London 1888.
- Dafni, E.G. (Δάφνη, Ε.Γ.), *ΨΠΙ-ΟΦΙΣ*. Genesis 3 und Jesaja 27,1 auch im Lichte von IKön 22,19-23; Hi 1,6-12. 2,1-7 und Sach 3,1-2. Ein Beitrag zur Erforschung der Sprache und der Theologie des Alten Testaments aus der Sicht des Masoretischen Textes und der Septuaginta, Athen/Göttingen 2000² (Diss).
- , Theologie der Sprache der Septuaginta, *ThZ* 58 (2002) 315-328.
- , Κύρια Εισαγωγικά και Ἐρμηνευτικά Προβλήματα τῆς Μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα Σήμερα, *Ἐπιστημονικαὶ Μελέται* 4, Ἀθήναι, 2003.
- , Οἱ οὐκ ὄντες θεοὶ in der Septuaginta des Jeremiabuches und in der Epistel Jeremias. Ein Beitrag zur Frage nach dem Werdegang des sogenannten Alexandrinischen Kanons, ἐν J.-M. Auwers/H.J. de Jonge (ἐκδ.), *The Biblical Canons*, BETL XIII, Leuven 2003, 235-245.
- , Νοῦς in der Septuaginta des Hiobbuches. Zur Frage nach der Rezeption der Homerepik im Hellenistischen Judentum, *JSJ XXXVII* (2006) 34-54.

- Deissmann, A., Die Hellenisierung des semitischen Monotheismus, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ἐπιστ. περιοδικοῦ Neue Jahrbücher für das Klassische Altertum, Geschichte und Deutsche Literatur, Leipzig 1903.
- Fernández Marcos, N., The Septuagint in Context. Introduction to the Greek Versions of the Books, Leiden/Boston/Köln 2000.
- Frankel, Z., Vorstudien zu der Septuaginta, Leipzig 1841.
- , Der Einfluß der palästinischen Exegese auf die alexandrinische Hermeneutik, Leipzig 1851.
- , Über palästinensische and alexandrinische Schriftforschung, Breslau 1854.
- Freudenthal, J., Are there Traces of Greek Philosophy in the Septuagint, JQR II (1890) 205-222.
- Gförer, A., Philo und die Alexandrinische Theosophie II, Stuttgart 1831.
- Hanhart, R., Septuaginta. W.H. Schmidt/W. Thiel/R. Hanhart, Altes Testament, Grundkurs Theologie 1, Stuttgart/Berlin/Köln/Mainz 1989.
- Hengel, M., The Septuagint as Christian Scripture. Its Prehistory and the Problem of its Canon. Introduction by R. Hanhart, translated by M.E. Biddle, London/New York 2004.
- Hody, H., De Bibliorum Textibus Originalibus, Versionibus Graecis et Latina Vulgata Libri IV, Oxford 1705.
- Honigman, S., The Septuagint and Homeric Scholarship in Alexandria, London/New York 2003.
- Hunt A.S./Edgar, C.C. (ἐκδ.), Select Papyri, Vol. 2, London/Cambridge Mss 1934.
- Loader, W., Sexuality and Ptolemy's Greek Bible: Genesis 1-3 in Translation «...things which they altered for King Ptolemy» Genesis Rabbah 8.11 (ὕπὸ ἐκτύπωσιν).
- Meleze Modrzejewski, J., The Jews of Egypt: From Rameses II to Emperor Hadrian, Princeton 1995.
- Μπρατσιώτης, Π. Γ., Ἑβδομηκοντολογικά Μελετήματα, Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ἐπιστ. περιοδικοῦ Θεολογία 4, Ἐν Ἀθήναις 1926.
- , Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Μετὰ δύο παραρτημάτων περὶ Ἀποκρύφων καὶ νεωτέρων μεταφράσεων τῆς Π.Δ., Ἐν Ἀθήναις 1936 (1975).
- , Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Ἐν Ἀθήναις 1961.
- Rösel, M., Die Septuaginta. ἐν H.J. Wendel / W. Bernard / Y. Bezeul (ἐκδ.), Brücke zwischen den Kulturen. «Übersetzung» als Mittel und Ausdruck kulturellen Austauschs, Rostocker Studien zur Kulturwissenschaft 7, Universität Rostock 2002, 217-249.
- Siebert, F., Zwischen Hebräischer Bibel und Altem Testament. Eine Einführung in die Septuaginta, Münsteraner Judaische Studien 9, Münster 2001.

Siegfried, C., Philo von Alexandria als Ausleger des Alten Testaments, Jena 1875.

Steck, O.H., Exegese des Alten Testaments. Leitfaden der Methodik. Ein Arbeitsbuch für Proseminare, Seminare und Vorlesungen, Neukirchen-Vluyn 1989¹².

Tov, E., Die Septuaginta in ihrem Theologischen und Traditionsgeschichtlichen Verhältnis zur Hebräischen Bibel, *Judaica et Christiana* 11, Bern/Frankfurt/New York/Paris 1987, 237-265.

Wevers, J.W., An Apologia for Septuagint Studies, *BIOSCS* 18 (1985) 16-38.

Ziegler, J., Die Septuaginta. Erbe und Auftrag: Sylloge. Gesammelte Aufsätze zur Septuaginta, *MSU X*, Göttingen 1971, 590-614.